

УДК 343.121.4 / 341.645.5

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.06.165>

МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОКУРОРОМ ФУНКЦІЇ ОБВИНУВАЧЕННЯ У ДОКАЗУВАННІ НА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

Сухачова І.О.,

докторка юридичних наук,
доцентка кафедри кримінального процесу
та криміналістики
Інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
ORCID: 0000-0002-5844-2229

Погорецький М.М.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права і кримінології
Національної академії
Служби безпеки України
ORCID: 0000-0003-2888-0911

Сухачова І.О., Погорецький М.М. Механізм реалізації прокурором функції обвинувачення у доказуванні на досудовому розслідуванні корупційних злочинів.

У науковій статті визначено механізм реалізації прокурором функції обвинувачення у доказуванні на досудовому розслідуванні корупційних злочинів як комплексну взаємодіючу систему процесів, що має нормативно-визначену правову форму, стадійність й реалізується прокурором з метою об'єктивного та повного встановлення предмета доказування у корупційних злочинах, а також притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності та/або застосування інших заходів кримінально-правового характеру. Метою статті є визначення поняття та структури механізму реалізації прокурором функції обвинувачення у доказуванні на досудовому розслідуванні корупційних злочинів.

Встановлено, що категорія «механізм реалізації прокурором функції обвинувачення у доказуванні на досудовому розслідуванні корупційних злочинів» розкривається через систему інших взаємопов'язаних та взаємообумовлених юридичних категорій та є структурованою. Структурна будова розкриває сутнісну сторону механізму реалізації, відображає єдність та багатоманітність усіх складових його елементів. Своєю чергою, кожний з компонентів структури можливо розглядати в якості окремої юридично значимої категорії. Доведено, що характеристика окремих елементів структури механізму забезпечить формування ці-

лісного та системного уявлення про механізм реалізації прокурором функції обвинувачення у доказуванні на досудовому розслідуванні корупційних злочинів.

За результатами проведеного аналізу практики ЄСПЛ констатовано, що у своїх рішеннях Суд визначив мінімальні гарантії, які мають бути викладені в законі з метою уникнення порушення прав особи, передбачених Конвенцією, при реалізації прокурором функції обвинувачення у доказуванні на досудовому розслідуванні; визначено перелік таких гарантій. Наголошено, що стадія є функціональним елементом механізму реалізації прокурором функції обвинувачення у доказуванні на досудовому розслідуванні, що визначається як порядок здійснення прокурором різноманітних процесуальних дій, які характеризуються послідовністю реалізації для досягнення відповідної мети в межах конкретного кримінального провадження. Структурними елементами механізму реалізації прокурором функції обвинувачення у доказуванні на досудовому розслідуванні корупційних злочинів визначено: правову форму закріплення порядку реалізації прокурором функції обвинувачення, процедурний порядок реалізації прокурором функції обвинувачення, правовий статус прокурора як суб'єкта реалізації функції обвинувачення, практична діяльність прокурора, тобто його повноваження.

Ключові слова: прокурор, функція обвинувачення, механізм, корупційні злочини, доказування, досудове розслідування, права людини.

Sukhachova I.O., Pohoretskyi M.M.
Mechanism of the prosecutor's implementation of the function of accusation in proving in the pre-trial investigation of corruption crimes.

The scientific article defines the mechanism of implementation by the prosecutor of the function of prosecution in proving corruption crimes in the pre-trial investigation as a complex interacting system of processes that has a normatively defined legal form, phasing and is implemented by the prosecutor to objectively and fully establish the subject of evidence in corruption crimes, bringing the perpetrators to justice and / or applying other measures of a criminal law nature. The purpose of the article is to define the concept and structure of the mechanism of implementation by the prosecutor of the function of prosecution in proving corruption crimes in the pre-trial investigation.

It is established that the category «mechanism for the prosecutor to exercise the function of prosecution in proving corruption crimes in the pre-trial investigation» is disclosed through a system of other interrelated and interdependent legal categories and is structured. The structural structure reveals the essential side of the implementation mechanism, reflects the unity and diversity of all its constituent elements. In turn, each of the components of the structure can be considered as a separate legally significant category. It is proved that the characteristics of certain elements of the structure of the mechanism will ensure the formation of a holistic and systematic view of the mechanism of implementation by the prosecutor of the function of prosecution in proving corruption crimes in the pre-trial investigation.

According to the analysis of the case law of the European Court of Human Rights, the Court has determined in its decisions the minimum guarantees to be set out in law in order to avoid violating the rights of the person under the Convention in prosecuting evidence in pre-trial evidence; a list of such guarantees is defined. It is emphasized that the stage is a functional element of the mechanism of implementation by the prosecutor of the function of accusation of proof in pre-trial investigation, which is defined as the procedure for the prosecutor to perform various procedural actions. The structural elements of the mechanism for the prosecutor to exercise the function of accusation in proving corruption crimes in the pre-trial investigation are defined as: the legal form of consolidating the procedure for the prosecutor's function .

Key words: prosecutor, prosecution function, mechanism, corruption crimes, evidence, pre-trial investigation.

Постановка проблеми. Реалізація завдань кримінального провадження залежить передусім від доказування фактів та обстави, що становлять предмет доказування у конкретному кримінальному у провадженні, у тому числі, щодо корупційних злочинів. Ефективність доказування таких фактів і обставин на досудовому розслідуванні залежить від повноти реалізації прокурором функції обвинувачення на цій стадії кримінального процесу, як уповноваженої посадової особи, що здійснює відповідно до ст. 36 КПК України прокурорський нагляд за досудовим розслідуванням у формі процесуального керівництва. Водночас результати аналізу матеріалів практики розслідування корупційних злочинів свідчать про те, що одними з основних недоліків у доказуванні прокурором фактів та обставин на досудовому розслідуванні, який негативно впливає й на вирішення кримінальних справ зазначеної категорії, є відсутність ефективного механізму реалізації прокурором функції обвинувачення у доказуванні на досудовому розслідуванні корупційних злочинів, що з одного боку негативно впливає на реалізацію прокурором функції обвинувачення, а з іншого боку – нерідко порушує права людини у кримінальному провадженні щодо зазначених злочинів. Вище наведене обумовило актуальність обраної теми дослідження.

Для забезпечення ефективності реалізації прокурором функції обвинувачення у доказуванні на досудовому розслідуванні корупційних злочинів необхідно розробити дієвий механізм, який би не лише забезпечував прокурору, як стороні кримінального провадження, належні умови щодо здійснення доказування, а також максимально відповідав змагальним засадам кримінального провадження та потребам правозастосовної практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основними причинами низької ефективності нагляду прокурора за додержанням законів під час проведення досудового розслідування за КПК України є низка чинників теоретичного, правового та практичного характеру, зокрема відсутність дієвого механізму реалізації прокурором функції обвинувачення у доказуванні на досудовому розслідуванні корупційних злочинів. Окремі питання реалізації прокурором функції обвинувачення у досудовому розслідуванні були предметом дослідження у наукових працях І.В. Гловюк, В.О. Гринюка, А.В. Лапкіна, О.І. Литвинчука, Т.О. Лоскутова, А.І. Палюха, В.П. Півненка, М.А. Погорецького, М.В. Руденка, Д.Б. Сергєєвої, О.С. Старенького, О.О. Толкаченка, О.М. Толочка, В.М. Юрчишина та ін., проте багато з них продовжують залишатися дискусійними й потребують подальшої наукової розробки та практичної реалізації в зако-

нодавство й правозастосовну практику. Одним із таких є питання щодо визначення поняття та структури механізму реалізації прокурором функції обвинувачення у доказуванні на досудовому розслідуванні корупційних злочинів, що і є **метою цієї статті**.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. Передусім зазначимо, що доказування прокурором на досудовому розслідуванні корупційних злочинів здійснюється у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням (ст. 36 КПК України) і за своїм змістом є реалізацією прокурором функції обвинувачення в кримінальному провадженні [1, с. 88, 2, с. 42, 3, с. 20]. Ми притримуємося точки зору, що реалізація функції обвинувачення прокурора в кримінальному процесі починається з оперативно-розшукової діяльності, завданням якої є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підкривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави (ст. 1 ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність»), де прокурор здійснює нагляд за дотриманням законності [4, с. 118, 5, с. 224, 6, с. 130] при здійсненні оперативно-розшукових заходів [7, с. 144].

Зважаючи на те, що в сучасній вітчизняній доктрині кримінального процесуального доказування існують різні концепції кримінального процесуального доказування, які впливають й на розкриття теми нашого дослідження, зазначимо, що підтримується комплексна концепція концепції кримінального процесуального доказування [8, с. 460, 9, с. 12, 10, с. 26], яка буде нами використана у цій статті.

На підставі проведеного аналізу наукових джерел нами встановлено, що поняття механізму реалізації прокурором функції обвинувачення у доказуванні на досудовому розслідуванні корупційних злочинів вченими не досліджувалося. У зв'язку з чим виникає необхідність у визначенні поняття механізму реалізації прокурором функції обвинувачення у доказуванні на досудовому розслідуванні корупційних злочинів. Водночас для цього, перш за все, необхідно розкрити значення терміну «механізм», а також з'ясувати структурні елементи, за допомогою яких можливе належне функціонування механізму реалізації прокурором функції обвинувачення у доказуванні на досудовому розслідуванні корупційних злочинів.

В Академічному тлумачному словнику української мови термін «механізм» визначається

як: 1) внутрішня будова, система чого-небудь; 2) сукупність станів і процесів, з яких складається певне фізичне, хімічне та інше явище [11, с. 495]. Водночас термін «реалізувати» означає: 1) здійснювати, робити реальним; 2) втілювати що-небудь у життя [11, с. 466].

Таким чином, можемо зробити логічний висновок, що механізм реалізації – це відповідна система або сукупність відповідних станів, процесів, що мають власну структуру, яка спрямована на здійснення, втілення чого-небудь у життя.

Категорія «механізм реалізації прокурором функції обвинувачення у доказуванні на досудовому розслідуванні корупційних злочинів» розкривається через систему інших взаємопов'язаних та взаємообумовлених юридичних категорій та є структурованою. Структурна будова розкриває сутнісну сторону механізму реалізації, відображає єдність та багатоманітність усіх складових його елементів. У свою чергу, кожний з компонентів структури можливо розглядати в якості окремої юридично значимої категорії. На нашу думку, виокремлення та дослідження означених елементів структури механізму реалізації прокурором функції обвинувачення у доказуванні на досудовому розслідуванні корупційних злочинів є важливим завданням сучасної юридичної науки та практики.

Характеристика окремих елементів структури механізму забезпечить формування цілісного та системного уявлення про механізм реалізації прокурором функції обвинувачення у доказуванні на досудовому розслідуванні корупційних злочинів.

Дослідження структури механізму реалізації прокурором функції обвинувачення у доказуванні на досудовому розслідуванні корупційних злочинів визначає необхідність характеристики категорії структура. В юридичній літературі, підкреслюється, що структура відображає те, що залишається незмінним у системі, її основну константу. Структура несе у собі тип, спосіб зв'язку, сукупність стійких взаємозв'язків.

З позицій методології, структурний аспект є обов'язковим у використанні системного підходу у складних структурах, що охоплюють кілька рівнів (суспільство, правова система), окремі види, типи та рівні зв'язку можуть бути розглянуті як елементи більш загальної структури [12, с. 14-15, 13, с. 94].

Як зазначає С.Д. Гусарев, під структурою розуміють певний взаємний зв'язок, взаємне розташування складових частин; побудову, устрій чого-небудь [14, с. 198]. Структурна характеристика явищ юридичної діяльності передбачає не лише відокремлення складових елементів, але з'ясування їх ролі стосовно один одного у середині системи. Докладний аналіз структур-

них елементів юридичної діяльності, яка має значення для кримінального процесу, розкрито в наукових джерелах [8, с. 153, 15, с. 51, 16, с. 28--51]. Ці структурні елементи юридичної діяльності будуть нами використані для розкриття структура механізму реалізації прокурором функції обвинувачення у доказуванні на досудовому розслідуванні корупційних злочинів.

На наше переконання, структура механізму реалізації прокурором функції обвинувачення у доказуванні на досудовому розслідуванні корупційних злочинів – це його внутрішня будова, відповідне розміщення основних елементів та зв'язків, які формують його цілісність, визначають його властивості та функції й забезпечують дієвість доказування.

Визначаючи структуру механізму реалізації прокурором функції обвинувачення у доказуванні на досудовому розслідуванні корупційних злочинів, вважаємо за необхідне взяти до уваги концепцію М.А. Погорецького, О. С. Старенького, які структурними елементами механізму реалізації кримінальних процесуальних гарантій адвокатської таємниці [17, с. 290, 18, с. 3] у досудовому розслідуванні визначають: правову форму закріплення гарантій адвокатської діяльності, діяльність суб'єктів реалізації правових гарантій адвокатської діяльності, суб'єктів реалізації правових гарантій адвокатської діяльності [19, с. 4]. Вказана концепція буде використана нами при дослідженні структурних елементів механізму реалізації прокурором функції обвинувачення у доказуванні на досудовому розслідуванні корупційних злочинів.

Так, першим структурним елементом механізму реалізації прокурором функції обвинувачення у доказуванні на досудовому розслідуванні корупційних злочинів є правова форма закріплення порядку реалізації прокурором функції обвинувачення. У цьому контексті слушною є позиція О. С. Старенького, які, досліджуючи механізм реалізації кримінальних процесуальних гарантій адвокатської таємниці у досудовому розслідуванні, зазначають, що правова форма складається з двох рівнів: 1) міжнародного; 2) національного. Міжнародний рівень є основою для національного законодавства, він являє собою відповідний фундамент, що повинен бути закладений у законодавстві кожної країни. Міжнародний рівень складають відповідні міжнародно-правові акти та практика Європейського суду з прав людини [20, с. 245]. Вказаний підхід, на наш погляд, є цілком обґрунтованим і таким, що заслуговує на увагу при дослідженні механізму реалізації прокурором функції обвинувачення у доказуванні на досудовому розслідуванні корупційних злочинів.

Міжнародний рівень правової форми як елемент механізму реалізації прокурором функції

обвинувачення у доказуванні на досудовому розслідуванні складають такі міжнародно-правові акти: Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. [21]; Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 квітня 1950 р. [22]; Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, прийнятий резолюцією 2200 А (XXI) Генеральною Асамблеєю ООН від 16 грудня 1966 р. [23] та інші.

Аналіз Керівних принципів ООН щодо ролі обвинувачів від 27 серпня – 07 вересня 1990 року, Рекомендації ПАРЕ 1604 (2003) 11 «Про роль служби публічних обвинувачів в демократичному суспільстві, заснованому на верховенстві права», Рекомендації REC (2000) 19 Комітету Міністрів державам-членам про роль служби публічного обвинувачення в системі кримінальної юстиції від 6 жовтня 2000 року, а також Звіту Венеціанської комісії з Європейських стандартів щодо незалежності судової системи: частина II – Служба обвинувачення від 17–18 грудня 2010 року [24] можна виділити такі основні вимоги щодо реалізації функції обвинувачення: 1) реалізація функції обвинувачення в умовах організаційної та функціональної незалежності органів публічного обвинувачення; 2) дискреційність початку та закінчення обвинувачення; 3) можливість застосування альтернатив кримінальному обвинуваченню; 4) врахування множинності інтересів при реалізації функції обвинувачення; 5) дотримання засад ефективності, швидкості та неупередженості кримінального провадження; 6) дотримання міжнародних стандартів прав людини при реалізації функції обвинувачення; 7) забезпечення неможливості ґрунтування обвинувачення на недопустимих доказах; 8) реалізація засади обґрунтованості обвинувачення у кримінальному провадженні; 9) реалізація функції обвинувачення за умови змагальності сторін; 10) кореляція функції обвинувачення з іншими повноваженнями органів служби публічного обвинувачення [25, с. 117].

Реалізація прокурором функції обвинувачення в умовах організаційної та функціональної незалежності органів публічного обвинувачення передбачена п.п. 4, 10 Керівних принципів ООН щодо ролі обвинувачів, відповідно до яких Держави забезпечують, щоб обвинувачі могли виконувати свої професійні обов'язки в обстановці, вільній від загроз, перешкод, залякування, непотрібного втручання або невиправданого притягнення до цивільної, кримінальної або іншої відповідальності; посада обвинувачів суворо відмежовується від виконання судових функцій. Крім того, Держави повинні забезпечувати ефективні гарантії виконання публічними обвинувачами своїх професійних обов'язків і функцій при наявності відповідних юридичних і організаційних умов, а так само забезпечува-

ти їм для цього відповідні умови щодо коштів, зокрема бюджетних, що перебувають у їхньому розпорядженні. Подібні умови мають устанавлюватися в тісній співпраці із представниками публічних обвинувачів; стосовно організації і внутрішнього функціонування Служби публічного обвинувачення, зокрема розподілу й перерозподілу справ, повинні дотримуватися вимоги неупередженості й незалежності та прагнення до максимально правильного функціонування системи кримінальної юстиції, зокрема рівню юридичної кваліфікації й спеціалізації стосовно кожного питання; усі публічні обвинувачі мають право вимагати, щоб вказівки, адресовані йому або їй, були видані в письмовій формі. Якщо він або вона вважають, що вказівка незаконна або несумісна з його або її переконаннями, повинна бути забезпечена відповідна внутрішня процедура, яка може призвести до його або її заміни (п.п. 4, 9, 10 Рекомендації Комітету Міністрів державам-членам про роль служби публічного обвинувачення в системі кримінальної юстиції).

Також, у Звіті Венеціанської комісії з Європейських стандартів щодо незалежності судової системи: частина II – Служби обвинувачення звертається увага на внутрішню та зовнішню незалежність і зазначається, що для того, аби уникнути неправомірних вказівок необхідно розробити каталог гарантій невтручання у діяльність обвинувача. Невтручання означає забезпечення того, що дії обвинувача у суді вільні від зовнішнього тиску, а також від неправомірного чи незаконного внутрішнього тиску у середині самої системи обвинувачення. Такі гарантії повинні охоплювати призначення, дисциплінарні заходи/усунення з посади, а також специфічні правила ведення справ та процесу прийняття рішень (п. 32). Незалежність служби обвинувачення як таку слід відрізнити від будь-якої «зовнішньої незалежності» обвинувачів, окрім генерального обвинувача. У системі ієрархічної субординації обвинувачі повинні виконувати директиви, настанови та вказівки керівників. Незалежність, у вузькому сенсі, можна розглядати як систему, в якій, здійснюючи власну діяльність згідно із законодавством, обвинувачі, окрім генерального обвинувача, не повинні отримувати ані попереднього схвалення від вищих інстанцій, ані підтвердження своїх дій (п. 31) [24].

Як слушно зазначає В.О. Гринюк, для кримінального процесу є важливим дотримання засад ефективності, швидкості та неупередженості кримінального провадження, про що ведеться мова в низці міжнародних стандартів кримінального провадження. Зокрема, у п.п. 12, 13 Керівних принципів ООН щодо ролі обвинувачів зазначено, що обвинувачі відповідно до закону виконують свої обов'язки справедливо, послі-

довно і швидко, поважають і захищають людську гідність і захищають права людини, сприяючи тим самим забезпеченню належного процесу і безперебійного функціонування системи кримінального правосуддя; при виконанні своїх обов'язків обвинувачі виконують свої функції неупереджено і уникають будь-якої дискримінації на основі політичних переконань, соціального походження, раси, культури, статі або будь-якої іншої дискримінації. У пункті 24 Рекомендації Комітету Міністрів державам-членам про роль служби публічного обвинувачення в системі кримінальної юстиції прямо передбачено, що при виконанні своїх обов'язків публічні обвинувачі повинні: виконувати свої функції справедливо, неупереджено й об'єктивно; намагатися забезпечити, щоб система кримінального правосуддя функціонувала так швидко, як це можливо. Публічні обвинувачі повинні втримуватися від дискримінації за будь-якими підставами [25, с. 75].

Дотримання міжнародних стандартів прав людини при реалізації функції обвинувачення прямо передбачено Преамбулами Керівних принципів ООН щодо ролі обвинувачів та Рекомендації Комітету Міністрів державам-членам про роль служби публічного обвинувачення в системі кримінальної юстиції, а також п. 24 цієї ж Рекомендації. Є очевидним, що при здійсненні функції обвинувачення у кримінальному провадженні суб'єкти обвинувачення повинні неухильно дотримуватися прав людини. Зокрема, «Міжнародний пакт про громадянські і політичні права» від 6 грудня 1966 р. [23] закріплює такі права людини: право на свободу і особисту недоторканність (ст. 9); рівність перед судом, презумпція невинуватості, неможливість притягнення до кримінальної відповідальності за один і той же злочин; право на перегляд судового рішення (ст. 14); заборона втручання в особисте та сімейне життя, недоторканність житла, таємниця кореспонденції (ст. 17) тощо.

Аналогічні права людини передбачені в Загальній декларації прав людини від 10 грудня 1948 року та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року.

Також міжнародний рівень правової форми як елемента механізму реалізації прокурором функції обвинувачення у доказуванні на досудовому розслідуванні включає рішення Європейського суду з прав людини. Так, зокрема, ЄСПЛ у справі Девір проти Бельгії від 27 лютого 1980 року надав визначення «обвинувачення» в контексті положень Конвенції про захист прав і основних свобод людини: обвинувачення – це офіційне повідомлення особи компетентним органом державної влади про наявність припущення про те, що особою вчинене кримінально каране правопорушення [26].

Окрім цього, ЄСПЛ у низці своїх рішень акцентує на тому, що: 1) досягнення справедливого балансу між загальними інтересами суспільства та вимогами захисту основоположних справ особи лише тоді стає значимим, якщо встановлено, що під час відповідного втручання було дотримано принципу «законності» і воно не було свавільним («Бакланов проти Росії» [27] та «Фрізен проти Росії» [28]); 2) відсутність достатнього законного обґрунтування при втручаннях в особисте життя певних осіб тягне за собою порушення ст. 8 Європейської конвенції з прав людини («Пантелеєнко проти України» [29]).

Однією з умов реалізації прокурором функції обвинувачення у доказуванні на досудовому розслідуванні корупційних злочинів є відповідність потреб досудового розслідування необхідному ступеню втручання у права і свободи особи (правило пропорційності втручання). Правило пропорційності пов'язане з необхідністю дотримання відповідності обсягу обмеження прав та свобод при застосуванні прокурором засобів кримінального процесуального доказування обставинам відповідного кримінального провадження. Якщо тяжкість втручання у права та свободи переважає суспільний інтерес, то обмеження приймає форму неспіврозмірного. Це означає, що при певних обставинах держава повинна відмовитися від переслідування законного суспільного інтересу, оскільки приватний інтерес має перевагу [30, с. 149].

Для того, щоб втручання вважалось пропорційним, воно має відповідати тяжкості правопорушення і не становити «особистий і надмірний тягар» для особи («Ісмаїлов проти Росії» [31]).

Втручання у право власності, навіть якщо воно має законну мету та здійснюється згідно з національним законодавством і в інтересах суспільства, все одно буде розглядатися як порушення ст. 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, якщо не була дотримана розумна пропорційність між втручанням у права фізичної чи юридичної особи й інтересами суспільства.

Порушення ст. 1 Першого Протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод становить наявний істотний дисбаланс між заходами, вжитими для забезпечення загальних інтересів суспільства, та потребою захищати право заявника на мирне володіння своїм майном. Необхідного балансу не вдається досягти, якщо на відповідну особу буде покладено індивідуальний та надмірний тягар (п. 168 «East/West Alliance Limited проти України» [32]).

Результати проведеного аналізу практики ЄСПЛ дають змогу констатувати, що у своїх рішеннях Суд визначив мінімальні гарантії, які мають бути викладені в законі з метою уникнен-

ня порушення прав особи, передбачених Конвенцією, при реалізації прокурором функції обвинувачення у доказуванні на досудовому розслідуванні корупційних злочинів. Узагальнюючи викладене, до таких гарантій можемо віднести наступні:

- проведення у порядку, визначеному законом;
- положення закону відповідають вимогам доступності, чіткості та передбачуваності;
- прийняття окремих рішень щодо застосування засобів кримінального процесуального доказування повинно бути предметом судового контролю;
- такий контроль повинен передбачати можливість особі навести свої аргументи;
- рішення про використання засобів кримінального процесуального доказування мають бути обґрунтованими та відповідати вимогам чинного законодавства;
- особа, повинна володіти ефективними засобами захисту, що передбачали б можливість оскарження законності та обґрунтованості ухвали про надання доступу до речей і документів;
- отримана інформація повинна належним чином фіксуватися, зберігатися та захищатися, щоб запобігати її модифікації, незаконному знищенню та поширенню («Роман Захаров проти Росії» [33]).

Недотримання вказаних гарантій тягне за собою констатацію ЄСПЛ порушення прав особи, гарантованих ст. 8 Конвенції, а також ст. 1 Протоколу Першого до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Також, слід зазначити, що порушення вказаних гарантій ЄСПЛ щодо законності та обґрунтованості рішення прокурора або ухвали слідчого судді про застосування засобів кримінального процесуального доказування безпосередньо впливатиме на можливість використання отриманої прокурором інформації як доказу. Адже ч. 1 ст. 87 КПК України визнає недопустимими докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини. Відтак, недодержання вказаних вище гарантій та порушення конвенційних прав є підставою для визнання отриманих прокурором доказів недопустимими.

Отже, нагальним видається розроблення такого механізму реалізації прокурором функції обвинувачення у доказуванні на досудовому розслідуванні, за якого було б дотримано розум-

ного балансу між інтересами держави в частині забезпечення справедливого правосуддя та інтересами осіб, яким завдається істотна шкода внаслідок незаконних дій державних органів при реалізації ними владних повноважень [34].

Національний рівень правової форми як елемента механізму реалізації прокурором функції обвинувачення у доказуванні на досудовому розслідуванні корупційних злочинів забезпечує кримінальне процесуальне законодавство України. Його основою є Конституція України. Так, відповідно до ст. 131-1 Конституції України, прокуратура здійснює: 1) підтримання публічного обвинувачення в суді; 2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку; 3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом [35]. Закон України «Про прокуратуру» визначає правові засади організації і діяльності прокуратури України, статус прокурорів, порядок здійснення прокурорського самоврядування, а також систему прокуратури України. Окремі питання реалізації прокурором функції обвинувачення у доказуванні на досудовому розслідуванні врегульовані КПК України.

Національний рівень правової форми як елемента механізму реалізації прокурором функції обвинувачення у доказуванні на досудовому розслідуванні складають і окремі правові акти: інформаційні листи та узагальнення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ.

Застосування всіх норм права здійснюється уповноваженими суб'єктами у процесуальних формах. Як зазначає Н.М. Оніщенко, юридичний процес – це нормативно встановлені форми упорядкування правової діяльності, спрямовані на оптимальне забезпечення і гарантування інтересів суб'єктів права. Цей процес властивий будь-якій юридично-значущій діяльності, містить її програму й виступає суттєвою гарантією точного дотримання й результативного здійснення норм права [36, с. 8].

Кримінально процесуальне доказування є особливим різновидом юридичного процесу, під яким зазвичай розуміють систему логічно взаємопов'язаних дій та операцій, в яких виявляється пізнавальна, практична, правова і розумова діяльність суб'єктів доказування з приводу отримання та використання доказів. Як слушно зазначає М.А. Погорецький, отримання окремого процесуального доказу, як один із зовнішніх структурних елементів доказування, це не моментний акт, не пасивна діяльність, а активна цілеспрямована пізнавально-практична й розу-

мова діяльність суб'єктів доказування [10, с. 70, 6, с. 129, 37, с. 270, 17, с. 18]. Так, процес – це форма руху, розвитку юридичної діяльності. Це заснована на нормах процесуального права практика правозастосовної діяльності, яка розвивається у часі. Таким чином, механізм складається з відповідних стадій, послідовність дотримання яких призводить до кінцевої мети – отриманню доказів у кримінальному провадженні.

У теорії права однією з ключових особливостей застосування права є процедурна форма його здійснення, що забезпечує та гарантує офіційний (формалізований), результативний та послідовний характер реалізації права. Процедурну застосування права можливо охарактеризувати як систему чітко визначених, послідовних, компетентних, юридично-значимих дій суб'єктів правозастосування, що має владний, організований, творчий характер та націлена на поширення положень норм права на кожну конкретну життєву ситуацію і конкретних осіб, в результаті прийняття правозастосовного акту.

Отже, стадійність є виразом внутрішньої логіки будь-якої діяльності, проходження певних ступенів юридичного процесу та здійснення при цьому організаційних, вольових, інтелектуальних та інших дій. На думку Н.П. Костюка кожна стадія є відносно відокремленим ланцюгом, частиною діяльності, тісно зв'язана з наступними стадіями. Лише правильне та послідовне здійснення кожної стадії забезпечує успіх застосування норм права в цілому [38, с. 73].

Таким чином, стадія є функціональним елементом механізму реалізації прокурором функції обвинувачення у доказуванні на досудовому розслідуванні, що визначається як порядок здійснення прокурором різноманітних процесуальних дій, які характеризуються послідовністю реалізації для досягнення відповідної мети в межах конкретного кримінального провадження.

На наше переконання, процедурний порядок реалізації прокурором функції обвинувачення у доказуванні на досудовому розслідуванні складається з таких етапів: 1) підготовчий – перед прокурором як суб'єктом сторони обвинувачення поставлено завдання щодо встановлення особи, яка вчинила злочин, і збирання достатніх доказів для підтвердження її винуватості, що є можливим завдяки проведенню відповідних процесуальних дій прокурором особисто або дорученню їх проведення іншим уповноваженим суб'єктам. На цьому етапі прокурор для реалізації функції обвинувачення наділений повноваженнями: а) доручати слідчому, органу досудового розслідування проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій або давати вказівки щодо їх проведення чи брати участь у них, а в необхідних випадках особисто їх проводити;

б) доручати проведення таких дій відповідним оперативним підрозділам; в) приймати процесуальні рішення, у тому числі щодо закриття кримінального провадження та продовження строків досудового розслідування за наявності передбачених підстав; г) доручати органам досудового розслідування проведення розшуку і затримання осіб, які вчинили кримінальне правопорушення за межами України, виконання окремих процесуальних дій з метою видачі особи (екстрадиції) за запитом компетентного органу іноземної держави; 2) обвинувальний – повідомлення особі про підозру, що можна вважати первинним обвинуваченням, яке завершується затвердженням чи складанням обвинувального акта або клопотань про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру. На цьому етапі прокурор для реалізації функції обвинувачення наділений повноваженнями: а) повідомляти особі про підозру; б) затверджувати, змінювати чи складати фінальні у кримінальному провадженні процесуальні рішення: – затверджувати чи відмовляти у затвердженні обвинувального акта; – затверджувати чи відмовляти у затвердженні клопотань про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру; – вносити зміни до складеного слідчим обвинувального акта чи зазначених клопотань; – самостійно складати обвинувальний акт чи зазначені клопотання.

Наступним елементом механізму реалізації функції обвинувачення у доказуванні на досудовому розслідуванні є відповідний суб'єкт його реалізації.

Суб'єкт – одне з головних понять у теорії юридичної діяльності. Суб'єкт у визначені змісту діяльності має бути першим стосовно інших елементів, що пояснюється не тільки його соціальною природою, а ще й необхідністю підвищення ролі людського фактору, висвітлення людини як головної соціальної цінності. Суб'єкти – це окремі взяті особи, а також їх об'єднання, які в певній формі беруть участь у діяльності, але при цьому беруть на себе виконання провідної ролі у взаємодії з іншими учасниками правових відносин [14, с. 31, 39, с. 206, 17, с. 29].

З огляду на предмет нашого наукового дослідження, таким суб'єктом в механізмі реалізації функції обвинувачення у доказуванні на досудовому розслідуванні відповідно до чинного КПК України є: прокурор як сторона кримінального провадження.

Прокурор – особа, яка обіймає посаду, передбачену ст. 17 Закону України «Про прокуратуру» [40], та діє у межах своїх повноважень. Функції та повноваження прокурора витікають із загальних функцій прокуратури, які встановлені у ст. 131-1 Конституції України та ст. 2 Закону України «Про прокуратуру», які натепер

не повністю корелюються між собою та, відповідно, із КПК України. Відповідно до ст. 131-1 Конституції України, прокуратура здійснює: 1) підтримання публічного обвинувачення в суді; 2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку; 3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом. У статті 2 Закону України «Про прокуратуру» до функцій прокуратури віднесено такі: 1) підтримання державного обвинувачення в суді; 2) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених цим Законом; 3) нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство; 4) нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян. Ці функції реалізуються за допомогою правових засобів.

Останнім елементом механізму реалізації прокурором функції обвинувачення у доказуванні на досудовому розслідуванні корупційних злочинів є практична діяльність прокурора, тобто його повноваження. Зважаючи на обмежений обсяг наукової роботи та значну кількість наукових досліджень щодо повноважень прокурора, спрямованих на реалізацію функції обвинувачення у доказуванні на досудовому розслідуванні корупційних злочинів, вважаємо за доцільне не зупинятися на характеристиці вказаного елемента.

Отже, з огляду на зазначене, доходимо висновку, що механізм реалізації прокурором функції обвинувачення у доказуванні на досудовому розслідуванні корупційних злочинів – це комплексна взаємодіюча система процесів, що має нормативно-визначену правову форму, стадійність й реалізується прокурором з метою об'єктивного та повного встановлення предмета доказування у корупційних злочинах, а також притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності та/або застосування інших заходів кримінально-правового характеру.

Висновки. Проведений нами аналіз положень чинного кримінального процесуального законодавства України, матеріалів практики, а також результати опитування практичних працівників, вказують, що на практиці виникає низка проблемних питань, пов'язаних із реалізацією прокурором функції обвинувачення у доказуванні на досудовому розслідуванні корупційних злочинів. Причиною цього є недосконалість правового регулювання механізму

реалізації прокурором функції обвинувачення у доказуванні на досудовому розслідуванні корупційних злочинів, що негативно позначається на ефективності доказування під час досудового розслідування. У зв'язку з цим виникає необхідність подальших наукових досліджень механізму реалізації прокурором функції обвинувачення у доказуванні на досудовому розслідуванні корупційних злочинів.

У ході наукового дослідження встановлено, що механізм реалізації прокурором функції обвинувачення у доказуванні на досудовому розслідуванні корупційних злочинів – це комплексна взаємодіюча система процесів, що має нормативно-визначену правову форму, стадійність й реалізується прокурором з метою об'єктивного та повного встановлення предмета доказування у корупційних злочинах, а також притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності та/або застосування інших заходів кримінально-правового характеру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Погорецький М.А. Прокурор у кримінальному процесі: щодо визначення функцій. 2015. *Право України*, № 6, с. 86–95.
2. Погорецький М. Поняття, зміст та структура кримінального процесу: проблеми теорії та практики. *Право України*. 2013. С. 42–54.
3. Погорецький М.А. Доказування у кримінальному процесі: поняття, зміст, структура. Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м. Одеса) / відпов. за випуск Ю.П. Аленін. Одеса: Юридична література, 2013. С. 17–21.
4. Погорецький М.А. Прокурорський нагляд за оперативно-розшуковою діяльністю. *Вісник Ун-ту внутр. справ*. 2000. Вип. 10. С. 117–125.
5. Погорецький М.А. Прокурорський нагляд за законністю здійснення контролю за вчиненням злочину. Прокуратура України в умовах європейської інтеграції: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (19 травня 2016 року). Київ: Національна академія прокуратури України, 2016. С. 223–226.
6. Погорецький М.А. Об'єкт і предмет прокурорського нагляду за оперативно-розшуковою діяльністю. *Підприємство, господарство і право: наук.-практ. господарсько-правовий журн.* 2002. № 12. С. 127–130.
7. Погорецький М.А. Оперативно-розшукові заходи: проблеми правового регулювання. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). Київ, 2007. № 14. С. 135–145.
8. Погорецький М.А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія. Харків: Арсіс ЛТД, 2007. 576 с.
9. Погорецький М. Теорія кримінального процесуального доказування: проблемні питання. *Право України*. 2014. № 10. С. 12–25.
10. Погорецький М.А. Нова концепція кримінального процесуального доказування та її реалізація в чинному КПК України. *Актуальні питання доказування у кримінальному процесі: збірник матеріалів науково-практичної конференції* (м. Київ, 27 лютого 2015 року). Київ : Видавець, 2015. С. 22–27.
11. Словник української мови: в 11 томах. Том 4, 1973. С. 695. URL: <http://sum.in.ua/s/mekhanizm>.
12. Колодій А.М., Копейчиков В.В., Лисенков С.Л., Пастухов В.П., Сумін В.В., Тихомиров О.Д.. Теорія держави і права. Навчальний посібник. К., Юрінформ, 1995. 189 с.
13. Погорецький М.А. Механізм забезпечення прав учасників кримінального процесу. *Вісник Запорізького юридичного інституту ДДУВС*, 2012. № 4. С. 93–101.
14. Гусарев С.Д. Юридична діяльність: методологічні та теоретичні аспекти (дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.01). Київський національний ун-т внутрішніх справ. м. Київ, 2007. 198 с.
15. Погорецький М. Поняття, зміст та структура кримінального процесу: проблеми теорії та практики. *Право України*. 2013. С. 42–54.
16. Погорецький М.А. Кримінальний процес: поняття та його методологічне і практичне значення. *Вісник кримінального судочинства*. 2021. № 1-2. С. 28–52.
17. Погорецький М.А. Кримінально-процесуальні гарантії: до визначення поняття: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції "Малиновські читання", м. Острог, 15-16 листопада 2013 року. Острог: Вид-во Національного університету "Острозька академія", 2013. С. 289–292.
18. Погорецький М.А. Поняття кримінально-процесуальних гарантій. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2014. № 2 (10). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14pmakph.pdf>.
19. Погорецький М.А., Старенький О.С. Механізм реалізації кримінальних процесуаль-

- них гарантій адвокатської таємниці у досудовому розслідуванні. *Часопис Нац. ун-ту «Острозька академія». Серія «Право»*. 2015. № 2 (12). С. 1–22. URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2015/n2/15pmmudr.pdf>.
20. Старенький О.С. Кримінальні процесуальні гарантії захисника як суб'єкта доказування у досудовому розслідуванні: теорія та практика: монографія. Київ. Алерта, 2016. 336 с.
 21. Загальна декларація прав людини: міжнародний документ від 10.12.1948. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
 22. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: міжнародний документ від 04.11.1950. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
 23. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: міжнародний документ ООН від 16.12.1966. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
 24. Статус органів публічного обвинувачення: міжнародні стандарти, зарубіжне законодавство і пропозиції щодо реформування в Україні / за заг. редакцією О.А. Банчука. – К.: Атіка, 2012. – 624 с. С. 9–14.
 25. Гринюк В.О. Функція обвинувачення в кримінальному провадженні України: теорія та практика: монографія. – К.: Алерта, 2016. 358 с.
 26. Справа «Девеєр проти Бельгії». Рішення Європейського суду з прав людини від 27.02.1980. URL: <http://european-court.eu/resheniyaevropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/deveer-protiv-belgiipostanovlenie-evropejskogo-suda>.
 27. Справа «Бакланов проти Росії». Рішення Європейського суду з прав людини від 09.06.2005. URL: <http://european-court.eu/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/baklanov-protiv-rossii-postanovlenie-evropejskogo-suda>.
 28. Справа «Фрізен проти Росії». Заява № 58254/00. Рішення Європейського суду з прав людини від 24.03.2005. URL: <http://european-court.eu/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/frizen-protiv-rossii-postanovlenie-evropejskogo-suda>.
 29. Справа «Пантелеєнко проти України». Заява № 11901/02. Рішення Європейського суду з прав людини від 29.06.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_274.
 30. Бурлака О.В. Забезпечення реалізації слідчим суддею функції захисту прав, свобод та інтересів особи у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2018. 292 с.
 31. Справа «Ісмаїлов проти Росії». Рішення Європейського суду з прав людини від 15.10.2008. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SO6119>.
 32. Справа «East/West Alliance Limited» проти України». Заява № 19336/04. Рішення Європейського суду з прав людини від 02.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_994.
 33. Справа «Роман Захаров проти Росії». Заява № 47143/06. Рішення Європейського суду з прав людини від 04.12.2015. URL: https://protocol.ua/ua/roman_zaharov_protiv_rossii_pravo.
 34. Пояснювальна записка від 15.01.2020 року до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Кримінального кодексу України (щодо вдосконалення порядку застосування окремих заходів забезпечення кримінального провадження)». URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=67884&rf35401=517513>.
 35. Конституція України: Закон від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
 36. Оніщенко Н.М. Юридичний процес як форма правової діяльності. *Право України*. 2002. № 7. С. 7–13.
 37. Погорецький М.А. Доказування у кримінальному процесі: гносеологічні і правові проблеми. *Вісник Акад. правових наук України*. 2008. № 3. С. 266–275.
 38. Костюк Н.П. Особливості стадій правозастосування. *Держава і право*. 2009. Вип. 44. С. 70–76.
 39. Погорецький М.А. Поняття «діяльність» та його значення для теорії ОРД. *Вісник Акад. правових наук України*. 2004. № 3 (38). С. 202–213.
 40. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>.